

С.К. Алимбаева¹, К.Б. Сматова^{1*}, Ж.Т. Сабралиева¹

¹ М.Х. Дулати ат. Тараз өңірлік университеті,
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы.
*smatova_k@mail.ru

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ПСИХОДИАГНОСТИКАНЫ САНДЫҚ ФОРМАТҚА АУЫСТЫРУ ҮРДІСІН ЗЕРТТЕУ

Аннотация

Мақалада психологиялық қызметтің маңызды құрамдастарының бірі – психологиялық диагностикалау үрдісін дәстүрлі формадан сандық форматқа ауыстыру тәжірибелері сипатталады. Білім беру ұйымдарында педагог-психологтардың жұмыс-жүктемесін азайту және басы артық «қағазбастылықтан» арылуды көздей отырып, жалпы үрдісті оңтайландыруды мақсат етеді. Сыналушылардың уақыттарын тиімді пайдалану; зерттеу нәтижелерін өңдеу және қателер жіберу қатерін жою үшін, онлайн-психодиагностика жүйесін ендіру міндеттері қарастырылады.

Зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитетінің «2023-2025 жылдарға арналған ғылыми, ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыруы» аясында, АР19677493 жобасын қаржылық қолдауы негізінде орындалды. Гранттық жоба тақырыбы «Білім беру мекемелерінде балаларды психологиялық-педагогикалық диагностикалау үшін «I-psychodiagnostics.kz» Smart (платформа) қамтамасыз етуді әзірлеу» деп аталады. Ұсынылған ғылыми мақалада қолданбалы зерттеудің алғашқы кезеңінің нәтижелері берілді: сарапшы-психологтармен жүргізілген сұхбаттасу үрдісі, Smart-платформаның маңызы және мазмұны, т.б. Зерттеу толық жүзеге асырылғанда күтілетін нәтиже – заманауи қолданысқа қолайлы психодиагностикалық құралдар кешені жасалады және білім беру ұйымдары тәрбиеленушілерінің өзекті психологиялық мәселелеріне байланысты бағдарламалық қамтамасыз ету әзірленеді.

Мақалада Қазақстан Республикасы аймақтарында, мәселен Алматы, Қарағанды облыстарының білім беру ұйымдарында қолданылып жүрген сандық платформалардың тиімділіктеріне талдау жасала отырып, оған балама нұсқаны Жамбыл облысында жасау және тарату мүмкіндіктері қарастырылады. Жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде, мектеп оқушыларының оқу үлгерімдерін жақсарту үшін, психикалық процесстердің даму деңгейлерін диагностикалауға басымдық беріле отырып, I-psychodiagnostics.kz платформасын іске қосудың мазмұндық аспектілері сипатталады.

Түйінді сөздер: психодиагностика, білім беру ұйымы, платформа, психикалық даму, психологиялық қызмет, сандық формат, бағдарлама, психотехника.

С.К. Алимбаева¹, К.Б. Сматова^{1*}, Ж.Т. Сабралиева¹

¹ Таразский региональный университет им. М.Х. Дулати, Республика Казахстан, г.Тараз
*smatova_k@mail.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССА ТРАНСФОРМАЦИИ ПСИХОДИАГНОСТИКИ В ЦИФРОВОЙ ФОРМАТ, В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В статье охарактеризована опытно-исследовательская работа по трансформации одного из важнейших компонентов психологической службы – психодиагностики, из

традиционной формы в цифровой формат. Исследование направлено на оптимизацию общего процесса, а также работы педагогов-психологов в организациях образования, с целью снижения нагрузки и избавления от излишней «бумажной волокиты». Рассматриваются задачи внедрения системы онлайн-психодиагностики, для эффективного использования времени респондентов; обработки результатов исследования и устранения риска ошибок.

Исследование выполнено на основе финансовой поддержки проекта AP19677493, в рамках «грантового финансирования научных, научно-технических проектов на 2023-2025 годы» Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан. Тема грантового проекта – «Разработка SMART (платформы) обеспечения «I-psychodiagnostics.kz» для психолого-педагогического диагностирования детей, в организациях образования». В данной научной статье представлены результаты первого этапа прикладного исследования: процесс интервьюирования с экспертами-психологами, значимость и содержимое (контент) Smart-платформы и т.д. При полной реализации исследования, ожидается создание комплекса психодиагностических инструментариев, предназначенных для эффективного использования в организациях образования, и разработка программного обеспечения, для выявления актуальных психологических проблем школьников.

В результате проведенных исследований, для улучшения успеваемости школьников, сделан акцент на диагностику уровней развития психических процессов; а также охарактеризован содержательный аспект запуска платформы I-psychodiagnostics.kz.

В статье так же проводится анализ эффективности цифровых платформ, действующих в регионах Республики Казахстан, например, в организациях образования Алматинской, Карагандинской областей, и рассматривается возможность разработки и распространения альтернативного варианта в Жамбылской области.

Ключевые слова: психодиагностика, организация образования, платформа, психическое развитие, психологическая служба, цифровой формат, программа, психотехника.

S.K. Alimbayeva¹, K.B. Smatova^{1}, Zh.T. Sabralieva¹*

¹ M.H. Dulati Taraz State University, Republic of Kazakhstan, Taraz

**smatova_k@mail.ru*

THE STUDY OF THE PROCESS OF TRANSFORMATION OF PSYCHODIAGNOSTICS INTO A DIGITAL FORMAT IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract

The article describes the experimental research work on the transformation of one of the most important components of psychological services – psychodiagnostics, from a traditional form to a digital format. The research is aimed at optimizing the overall process, as well as the work of educational psychologists in educational organizations, in order to reduce the workload and get rid of unnecessary "paperwork". The tasks of implementing an online psychodiagnostic system for the effective use of respondents' time; processing research results and eliminating the risk of errors are considered.

The research was carried out on the basis of financial support for the AP19677493 project, within the framework of the "grant financing of scientific, scientific and technical projects for 2023-2025" by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan. The theme of the grant project is "Development of a SMART (software) platform "I-psychodiagnostics.kz "for the psychological and pedagogical diagnosis of children in educational institutions." This scientific article presents the results of the first stage of applied research: the process of interviewing expert psychologists, significance and content Smart platforms, etc. With the full implementation of the study, it is expected to create a set of psychodiagnostic tools designed for

effective use in educational organizations, and develop software to identify current psychological problems of schoolchildren.

As a result of the conducted research, in order to improve the academic performance of schoolchildren, an emphasis is placed on the diagnosis of the levels of development of mental processes; and the substantive aspect of the launch of the platform is characterized I-psychodiagnostics.kz .

The article also analyzes the effectiveness of digital platforms operating in the regions of the Republic of Kazakhstan, for example, in educational institutions of Almaty and Karaganda regions, and considers the possibility of developing and distributing an alternative option in Zhambyl region.

Key words: psychodiagnostics, educational organization, platform, mental development, psychological service, digital format, program, psychotechnics.

КІРІСПЕ

Қоғамның қарқынды дамуы және интернет-технология өзгерістері білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметті жаңғыртудың жаңа міндеттерін талап етеді. Соңғы уақытта кейбір психо-технологиялық трендтер кеңінен талқылануда; мәселен, әлеуметтік желілер мен виртуалды болмыстың, оны қолданушы жөнінде бірқатар психологиялық ақпарат беруге қабілеттілігі туралы. Шынтуайтында, сандық технологиялармен жұмыс істей отырып, адам өзі де аңғармастан, интернет шырмауығында қалаулары мен қажеттіліктері, жалпы, өзіне ғана тән жеке табиғаты бойынша із қалдырады; ал «ақылды машина» кәнігі із кесушінің рөлін сомдайды. Жинақталған ақпаратты психологиялық жазықтыққа тасымалдау арқылы, ғылым мен практикаға қажетті мәліметтерді алу мүмкіндігі зор. Дегенмен, мұндай біржақтылық «шикі» дерек береді; яғни оны «пісіру» маманның араласуын талап етеді. Мұндай қадам басы артық жұмысбастылыққа («екі жұмыс жасау»), ал кейде тіпті адасушылыққа әкеледі. Сондықтан, әр әрекетке адамның қатынасы, әсіресе зерттеу нысаны адам боп табылатын ғылым салаларында машинаға емес, маманға басымдық беру маңызды болып табылады. Бұл тенденция психологиялық қызмет үрдісіне тікелей қатысты концепциялардың бірі [1].

Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің әмбебаптығымен қатар, бірегей ерекшелігі сандық технологиялармен әрекеттестікте «абай» болуды талап етеді. Сөз жоқ, өркениет өнімдерін өнімді пайдалануға ден қою керек. Психологиялық практика, әсіресе білім беру үрдісі бұл салада енжарлықты кешірмейді. «Таң атпайын десе де, күн шығады» керімен, мектеп өмірі психологиялық қызметті заманауиландырмауға мүмкіндік бермейді. Сондықтан, бұл салаға психологиялық инновацияларды белсенді ендірумен қатар, оны қолдану үрдісін де жаңғырту, атап айтқанда цифрландыру қажет-ақ. Бұл туралы осы зерттеуге қатысқан психолог-сарапшылардың бірінің ғылыми еңбегінде былай делінген: «Білім беру ұйымдарында оқушыларға психологиялық көмек көрсету тиімділігін арттыру және педагогикалық ұжым сұранысын қанағаттандыру үшін, психологиялық қызмет жұмысын жаңарту қажет. Келесі өзгерістерді ендіру арқылы, білім беру ұйымдарының субъектілеріне заманауи әрі сапалы психологиялық қызмет көрсетумен қатар, қоғамда психолог мәртебесінің артуы да қамтамасыз етіледі: компьютерлік (онлайн) диагностикаға көшу; психологиялық қызметті ақпараттық қамтамасыз ету, яғни білім беру үрдісі қатысушыларына арналған веб-портал құру» [2].

Қазіргі білім беру ұйымдарында психологиялық қызмет үрдісін мекеме контингентінің психологиялық мәселелеріне байланысты, сандық форматта құру қажет; ол заманауи психодиагностикалық құралдар кешенін жасау және түрлі бағыттағы дамыту-реттеу бағдарламаларын ендіру. Осы ретте ұсынылап отырған зерттеудің мақсаты – психологиялық практикаға цифрлық технологияларды енгізу мүмкіндіктері мен салдарын талдау, сондай-ақ оның тұлғалық дамуға ықпалы және психологиялық қызмет үрдісінің тиімділігін арттыру ықтималдығын болжау. Бұл туралы психологтардың кәсіби қауымдастықтары аясында жиі талқыланып келеді. Мәселен, Дербес және әлеуметтік психология қоғамының (SPSP) 16-шы конференциясында ғылыми зерттеулер мен психологиялық тәжірибеде цифрлық

технологияларды қолдану жағдайы талданды. Сауалнамаға қатысқан психолог-сарапшылардың басым көпшілігі ақпараттық технологиялардың дамуына байланысты, адам мен компьютердің нейро интерфейстері, жасанды интеллект, киборг психологиясы, имплантацияланған жалған естеліктері бар адамдар және т.б. мәселелерді көрсеткен. Және туындауы мүмкін қатерлердің алдын-алу үшін, дәстүрлі психологиялық бағыттардың когнитивті зерттеулермен, нейроғылымдармен және эволюциялық психологиямен интеграциясы ұсынылған. Ғылыми жетістіктер негізінде бағдарламаланатын дарындылық пен шығармашылық психологиясы дамитыны туралы болжам жасалған. Сарапшылар макропсихологияның өркендеуін қоғамдық сана мен адами мінез-құлыққа әсер ететін қолданбалы ғылым ретінде күтетінін қорытындылаған [3].

Қарқынды өзгерістер мен жоғары белгісіздік жағдайында, тұлғаның өмірлік сценарийлерімен жұмыс істеу психотехнологиялары бір жағынан, ал екінші жақтан, үлкен деректерге сүйену негізінде, психодиагностиканы қашықтықтан жүргізу және қоғамдық сананы тиімді басқару мүмкіндігі – бүгінгі күн шындығы. Білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің маңызды құрамдастарының бірі – психодиагностиканы сандық форматқа ауыстыру тәжірибелерін зерттеу аясында, жоғарыда сипатталған өзекті мәселелермен бетпе-бет келе отырып, қолдану тиімділігі жоғары технологияларды жасау мүмкіндіктері қарастырылды.

ЗЕРТТЕУ МАТЕРИАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ.

Тиісті әдебиеттерде компьютерлік психодиагностиканы жеке тұлғаның психикалық процесстерін зерттеу және оның нәтижелерін талдау үрдісінде ақпараттық технологияларды қолдану деп түсіндіреді. Компьютерлік психодиагностика, әлбетте, интернет-технологиялардың көмегімен, қашықтықтан ұйымдастырылатындықтан, психологтың тікелей қатысуынсыз өтетін автоматтандырылған процесс. Сыналушының психологиялық диагностика тапсырмаларын арнайы бағдарлама бойынша, серверде сақталған мәліметтер негізінде орындауы және нәтижелер мен ұсыныстардың автоматты түрде генерациялануының қамтамасыз етілуі. Компьютерлік психодиагностиканың екінші бір маңызды мақсаты – тұлғаның психикалық процесстерінің ерекшеліктері мен даму деңгейін өлшеу құралдарын құру; эксперимент өткізуге қажетті психотехникалар – тестік тапсырмалар, сауалнамалар және әдістемелердің жаңа түрлерін жасау [4].

Ұсынылып отырған зерттеу осы саладағы практикалық мәселелерді шешуге, яғни білім беру ұйымдарының педагог-психологтарын жаңа ақпараттық технологиялар негізінде құрылған психодиагностикалық құралдармен қамтамасыз етуге бағытталған. Психологиялық тестерді алғаш машиналармен өңдеу туралы деректер өткен ғасырдың 30-шы жылдарына сәйкес келеді; ал шетелде 1970-80 жылдары компьютерлік тестілеудің кеңінен қолданыла бастағаны айтылады. Осы кезеңде бейімдеу сынақтары да жасалып, қолданысқа енгізіледі. Психодиагностикадағы осындай жетістіктерге қарамастан, 1990-шы жылдары компьютерлік сынақтарға қанағаттанбау жағдайлары бой көтерді; өйткені тестілеу нәтижелерін түсіндіру алгоритмдері жеке диагноз қою мүмкіндіктерін жеткілікті ашпайтын болды. Осындай объективті себептерге байланысты, компьютерлік тестілеу нәтижелерін өңдеу үрдісінде психиканың тұлғалық-даралық ерекшеліктерін түсіндіру үшін, өзіндік ғылыми зерттеулер қажеттілігі бой көтерді [5].

Ғылыми-зерттеулер негізіне және тәжірибелерге сүйене отырып, компьютерлік психодиагностиканың артықшылықтары мен кемшіліктерін атап көрсеткен жөн. Білім беру ұйымдарының психологиялық қызмет үрдісінде психодиагностиканың ұзақ уақыт алатын тиімсіздеу тұсы – зерттеу барысында алынған деректерді өңдеу болатын болса, компьютерлік диагностика көмегімен үрдісті жылдамдату мүмкіндігі жоғары; сонымен қатар педагог-психолог қызметін оңтайландырып, тиімділігін арттырады. Мәселен, бастапқы деректерді қолмен өңдеу барысында жіберілуі мүмкін қателерді болдырмау; психологтың жеке басының ықпалы сынды тәуелсіз айнымалылықтарды жою арқылы, зерттеудің тазалығын арттыру; маман әлеуетінің кәсіби мәселелерді шешуге жұмылдырылуы, т.б. Психодиагностиканы

сандық форматқа ауыстырудың операциялық артықшылықтары қатарында тестік тапсырмаларды ұсыну жағдайларын стандарттау деңгейінің өсуін, зерттеу тәжірибесін тарату мүмкіндігінің артуын және деректерді сақтау базасының ұлғаюы мен жинақтау жылдамдығын атап өтуге болады. Ал, енді кемшіліктеріне келер болсақ, компьютермен өзара әрекеттесудің психологиялық кедергілері, уақыттың шектеулілігі, кей сынақтарды компьютерлік режимге ауыстырудың орынсыздығы және тестік тапсырмалардың диагностикалық белгілерінің екіұштылығына байланысты, олардың валидтілігінің жеткілікті сенімділігінің болмауы немесе әлсіздігі [6].

Аталған артықшылықтар мен кемшіліктер компьютерлік психодиагностикадан бас тартуды емес, жетілдіруді талап етеді. Білім беру ұйымдарындағы педагог-психологтардың жұмыс-жүктемесін компьютерлік психодиагностика есебінен азайту, басы артық «қағазбастылықтан» арылу және психологиялық қызметтің жалпы үрдісін оңтайландыруды көздей отырып, сыналушылардың уақыттарын тиімді пайдалану, зерттеу нәтижелерін өңдеуді автоматтандыру және қателіктер қатерін болдырмау мақсатында, онлайн-психодиагностика жүйесін жақсарту міндеті зерттеледі.

Ресей мемлекетіндегі тәжірибелерді талдау барысында, компьютерлік бағдарламаларды әзірлеу үрдісі жекелеген психодиагностикалық әдістермен қатар, нысанды кешенді зерттеу үшін, біртұтас жүйе дайындау арқылы да жүзеге асырылатыны анықталды. Мәселен, «Effecton Studio» компьютерлік бағдарламалық кешенінің көмегімен, Мәскеу маңында тұратын бастауыш сынып оқушыларының танымдық процестерін зерттеу үрдісінде, қосалқы факторлардың әсері айқындалған. Зерттеушілер Д.А. Донцов, П.В. Сабанин оқушы сынақтан өтетін компьютердің параметрлері психодиагностика нәтижесіне тікелей ықпал ететінін көрсете отырып, ұйымдастыру жағдайларына қойылатын талаптарды анықтаған: экранмен арадағы қашықтық, оқушы отырған орындықтың биіктігі, жарықтың түсуі және т.б. факторлар. Оларды сәйкестендіру нәтижесінде, компьютерлік психодиагностика үшін қолайлы жағдай жасалып, сыналушы тестік тапсырмаларды алаңсыз орындайды; яғни қосалқы факторлардың әсерін барынша азайту, мүмкіндігінше болдырмау сыналушының психикалық қалыпты күйін қамтамасыз етеді деп көрсеткен [7].

«Лонгитюд» компьютерлік бағдарламалық кешенінің көмегімен, бейімдік тестілеудің тағы бір ресейлік тәжірибесі А.Д. Наследов, С.А. Мирошников, Л.О. Ткачева, Т.С. Кожина мақалаларында берілген (www.testpsy.net). Мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық дамуын зерттеуге арналған кешеннің артықшылығы – барынша ашықтық сипаты. Барлық процедуралардың толық сипаттамасы бар және олар ашық виртуалды кеңістікте орналасқан әрі қолжетімді. Кешен құрамындағы әдістемелерді валидациялау, стандарттау және қалыптандыру процедуралары; сынақ нәтижесіне байланысты ұсынымдар мен қорытындылар, әдістемелердің жоғары сапасы – қолданушыға ұсынылған құралды сенімділік пен орындылық тұрғысынан бағалауға мүмкіндік беретін факторлар [8-9].

Қазақстан Республикасында психодиагностиканың сандық платформаларын қолданудың практикалық тәжірибелері Алматы және Қарағанды облыстарының мысалында қарастырылды. Осы өңірлердегі «Ресурс – балалардың психикалық жай-күйін диагностикалау жүйесі» автоматтандырылған бағдарлама мақсаты отбасылық қолайсыздықтың әртүрлі нысандарын ерте анықтау және кәметке толмаған жеткіншектердің аутоагрессивті мінез-құлықтарының алдын алу болып табылады; авторлары М.А. Перленбетов, А.А. Давлетова және А.К. Есімбекова [10].

Сондай-ақ, «Дарын» өңірлік ғылыми-практикалық орталықтарында 7-10 жастағы оқушылардың 4К – командада жұмыс істеу, коммуникативтілік, креативтілік және критикалық (сыни) ойлау дағдыларын анықтауға бағытталған «Qabilet» компьютерлік психодиагностикасы қызметі құрылған. Тестілеу нәтижелері бала қабілеттеріне сәйкес тұлғалық бағдарды болжайды және бейімділік сферасын ерте анықтау жүзеге асырылады [11].

Психодиагностикалық сынақтарды сандық форматқа ауыстыру тәжірибелеріне шолу жасау барысында, тестік әдістерді қамтитын бағдарламалық кешендердің қашықтан жұмыс

жасау әлеуеті (қамту аясы едәуір кеңейеді) бір жағынан, екінші жағынан, сыналушылардың тапсырмаларды орындау барысын бақылауға мүмкіндік болмайтыны үрдісті жетілдіру қажеттігін қамтамасыз етуді талап етеді. Зерттеу нәтижелерінің бұрмалануын болдырмау үшін, әр нақты кешенді әзірлеушілер ұсынған нұсқаулықтардың бұлжытпай орындалуы маңызды. Сондай-ақ, заманауи бағдарламалық жасақтамалардың тек танымдық немесе жеке ерекшеліктерді диагностикалаумен шектелмейтінін атап өткен де жөн. Автоматты түрде есептелетін мәліметтер негізінде зейін, есте сақтау, ойлау сынды психикалық процесстердің белгілі бір функцияларын реттеу-дамыту мақсатында, сыналушыға бағдарлап жаттығулар кешені, дайын тренажерлер, жеке бағдарлама немесе геймификация түрінде ұсынуға болады.

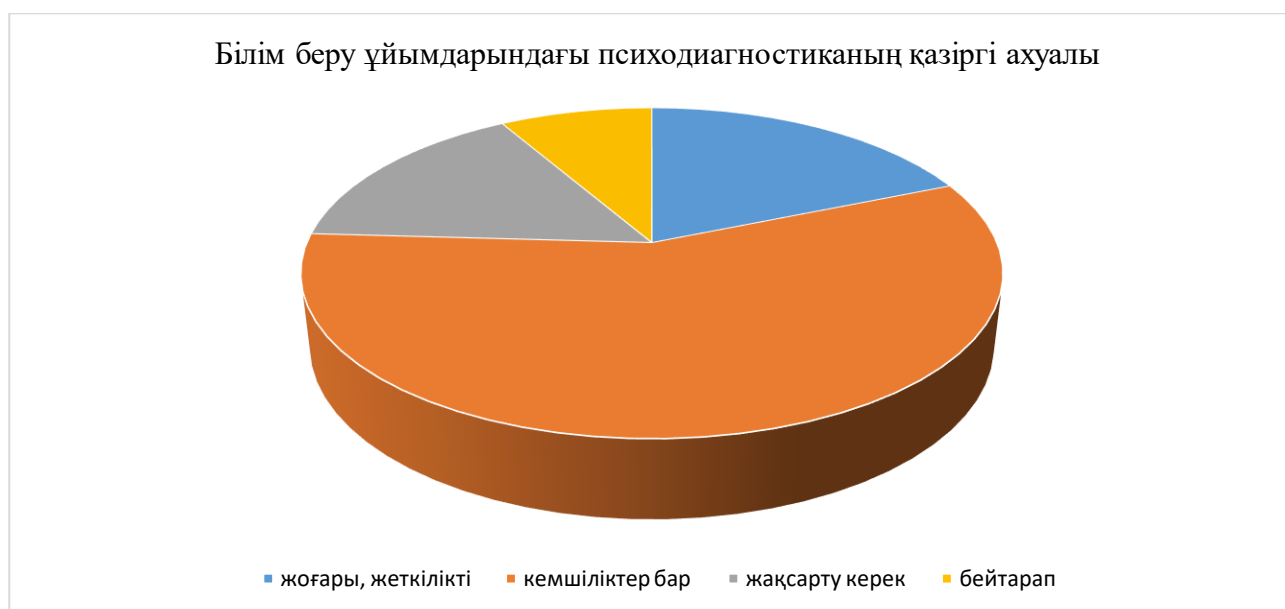
Жамбыл облысы мектептерінің көпшілігінде заманауи ақпараттық технологияларға негізделген және білім беру процесіне енгізілген жан-жақты тұлғалық-психологиялық дамуды бақылаудың тиімді жүйесі жоқтың қасы. Жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыру тәсілдерін өзгерту және білім беру бағдарламаларын жетілдіріп отыру, оқушылардың психикалық дамуы мен психологиялық саулығын диагностикалауды жиі жүргізуді талап етеді. Өйткені, балалардың танымдық даму үрдісіне сай, олардың сұраныстары да өзгеріп отырады; оқыту әрекетінің дамыту қызметін қамтамасыз ету және оның ілгерілеу тұғырын, яғни оқудың дамудың алдында жүруіне қол жеткізу үшін, психика дамуының тұлғалық-әлеуметтік жағдайындағы өзгерістерді жүйелі түрде тіркеп отыру маңызы зор. Білім беру ұйымдарындағы оқушылар контингенті мен педагог-психологтар арасындағы сәйкессіздік (мәселен, 1000 оқушыға 3 психолог) психодиагностиканы үздіксіз жүргізуге кедергі болатындықтан, оның бірден-бір шешімі компьютерлік диагностикаға көшу. Білім беру ұйымдарының психологиялық қызмет жүйесіне цифрлық платформалар енгізу үрдісі нақты профиль мен жас кезеңі бойынша кешенді бағалауды қамтамасыз етеді. Осыған орай, психологиялық даму мәселелері мен психикалық даму кідірістерінің белгілерін ерте анықтауға мүмкіндік беретін жүйелі психологиялық-педагогикалық мониторинг қажет. Зерттеу тобы тарапынан ұсынылып отырған «I-psychodiagnostics.kz» SMART платформасы оқушылардың жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес, «жақын арадағы даму аймақтарын» болжауға мүмкіндік береді. Платформа сандық құралдар мен психодиагностикалаудың тиісті әдістерінің көмегімен, психикалық денсаулықты бағалау процесін автоматтандыруға бағдарланған. Бұл – педагог-психологтардың жұмыс тиімділігін арттыруды көздейді: ақпаратты жинау, өңдеу және шоғырландыруды автоматтандыру – зерттеу-тестілеу нәтижелерін есептеу және өңдеу уақытының 90%-ға қысқаруы есебінен, еңбек өнімділігінің 2,5 есеге артуын қамтамасыз ететіні болжанады; ал үнемделген еңбек уақытының бюджеті педагог-психологтардың біліктіліктерін арттыру және кәсіби-шығармашылық әлеуеттерін дамытуға негіз болады.

НӘТИЖЕЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛДАУ.

«Білім беру мекемелерінде балаларды психологиялық-педагогикалық диагностикалау үшін, «I-psychodiagnostics.kz» SMART платформа әзірлеуді қамтамасыз ету» жобасы аясында, психолог-сарапшылармен жүргізілген сауалнама – ашық сұхбат, онлайн-сұхбаттасу, бетпе-бет сауалнама және қашықтықтан ұйымдастырылған сауалнамалар түрінде өтті. Зерттеуге Жамбыл облысының аудандары мен Тараз қаласының әр түрлі деңгейдегі білім беру ұйымдарының кәсіби мамандары қатысты. Сауалнамада білім мекемелеріндегі психодиагностикалау үрдісінің қазіргі жағдайы, қалыптасқан ахуалы, сандық платформаны қолдану маңызы, оны қолдану үшін маман біліктілігі, интернет жылдамдығы, компьютерлік жабдықталу сынды мүмкіндіктер дәрежесі және SMART-платформа мазмұны қамтылды. «Білім беру жүйесіндегі балаларды психологиялық-педагогикалық диагностикалау сапасының деңгейін сипаттаңыз» сауалына жауаптардың 3,8% «Білім беру жүйесінде балаларды психологиялық-педагогикалық диагностикалау өте жоғары деңгейде», 15,0% «жеткілікті, жақсы» деп көтеріңкі леппен берілген; «Жалпы білім беретін мекемелердегі балалардың психодиагностикасының сапа деңгейі жеткіліксіз және көп нәрсені жаңартуды қалайды» жауабын респонденттердің 41,4% берген; ал сұхбаттасушылардың бір бөлігі «Жабық білім

мекемелерінде оңалтудан өтетін девиантты мінез-құлықты балалар санатына арналған психодиагностикалық құралдар жинағының деңгейі төмен» және «Жабық оқу орындарында тәрбиеленушілерді оңалту үшін, электрондық платформада ПМПК құжат айналымының бірыңғай нысаны жасалмаған» деп, нақты кемшіліктерді атап көрсеткен (15,7%); «Валидті диагностикалық материалдардың электронды ресурстарымен жеткілікті қамтамасыз ету», «Деректерді өңдеу процесін автоматтандыру арқылы, мектеп оқушыларының психодиагностикасының сапа деңгейін көтеру» сынды ұсыныс-тілек білдірген респонденттер мөлшері 15,7% қамтыды; «Білім беру жүйесінде педагог-психологтар балаларды диагностикалау сапасын арттыру бойынша белгілі бір жұмыстар жүргізеді» сынды бейтарап жауап бергендер қатынасы 8,4% құраған. Білім беру ұйымдарындағы психодиагностиканың қазіргі ахуалы туралы сауал бойынша эксперттердің қатынасының нәтижесі төмендегідей қорытындыланды (1-сурет):

- жоғары және жеткілікті деп бағалағандар мөлшері – 18,8%
- кемшіліктерді атап көрсете отырып, көңілдері толмайтындарын білдіргендер – 57,1%
- үрдісті жақсарту керектігі туралы ұсыныс бергендер қатары – 15,7%
- екіұшты, бейтарап жауап бергендер саны – 8,4%

1-сурет: Жамбыл облысы бойынша психолог-сарапшылардың бағалауы

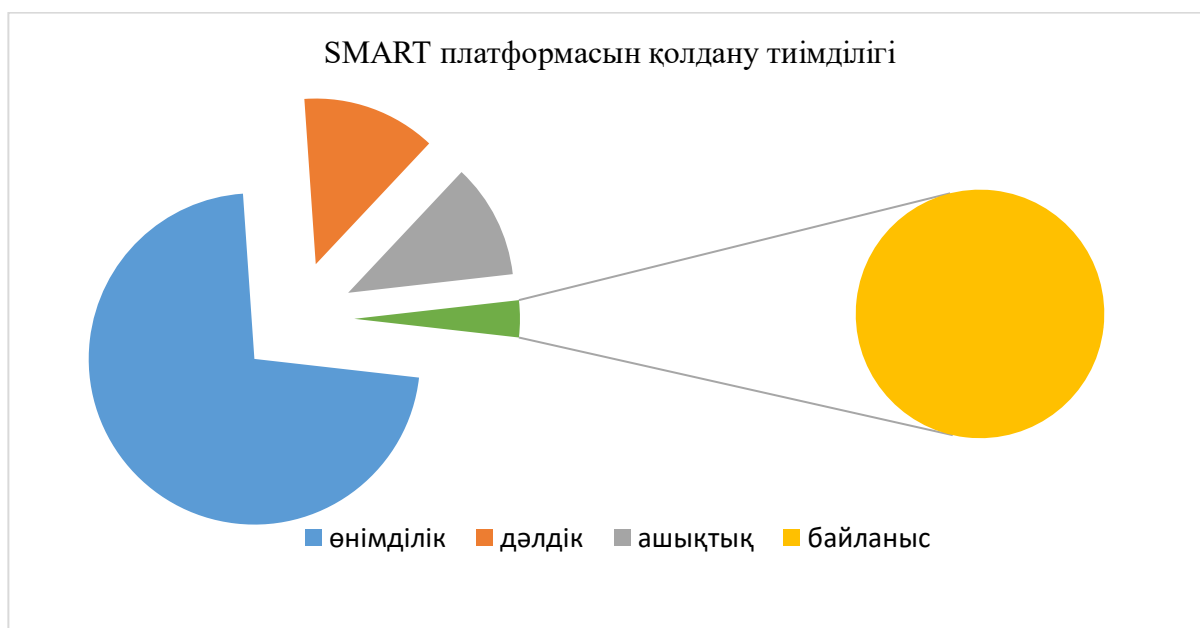
«Қазіргі психологиялық-педагогикалық диагностикада қандай мәселелерді анықтауға болады?» сауалына респонденттердің басым бөлігі – 74,4% нәтижелерді өңдеу үдісін атап көрсеткен: «оқушылардың тест нәтижелерін өңдеуге байланысты мәселелер», «сауалнама нәтижелерін қолмен өңдейміз, бұл өте ұзақ уақытты алады», «мектеп психологтары қағаз бланкілердегі нәтижелерді өңдеу және есептеу процесіне көп уақыт пен күш жұмсайды», «ақпаратты жоғалту және қателік жіберу ықтимал», «сурет сынақтарын өңдеудің күрделілігі», «әдістемелердің көпшілігін қағаз тасымалдағыштарда өңдеудің күрделілігі». Педагог-психологтың кәсіби біліктілігіне қатысты 16,8% мәселе көтерілген: «психологтардың құзыреттерін өлшеу әдістері», «психодиагност мамандарды кәсіби даярлау», «психодиагностикалық біліктілікті арттыру», «қажетті диагностикалық әдістерді іріктеу және нұсқаулықпен жұмыс істеу үшін инструктордың болмауы», «тексеру жағдайында сауатты пайдалану және түсіндіру дағдыларындағы мәселелер және диагностикалық әдістерді қолдану дағдылары (ұсыну, көмек көрсету, аяқтау, бағалау)» т.б. Респонденттердің біраз бөлігі – 8,8% диагностикалық құралдар бойынша мәселе көтерген: «қазақ тіліндегі психодиагностикалық әдістердің жеткіліксіздігі», «мүмкіндігі шектеулі балаларды диагностикалау үшін

материалдар жеткіліксіз» т.б. Осы сауал арқылы, білім беру ұйымдарындағы қазіргі психодиагностиканың негізгі мәселесі – сынақ нәтижелерін өңдеу үрдісі екендігі нақтыланды.

«Өз жұмысыңызда интернет-сайттарды немесе психодиагностикалық әдістердің арнайы платформаларын қаншалықты жиі қолданасыз және негізінен қандай тест түрлерін қолданасыз?» сауалына «Біз іс жүзінде қолданбаймыз немесе өте сирек қолданамыз», «Біз жылдам интернеттің болмауына байланысты өте сирек қолданамыз» сынды жауап берген сарапшылардың саны 26,8%; ал керісінше – тұшымды жауап бергендер мөлшері 73,2% құрады: «Мен көбінесе кәсіби білімді тереңдету және кеңейту үшін Интернет-сайттарды немесе психодиагностикалық әдістердің арнайы платформаларын қолданамын», «Мен интернет-сайттарды жиі қолданамын», «Үнемі, негізгі бағыт – зияткерлік ерекшеліктер, кәсіби деңгейді арттыру», «Мен үнемі интернет-ресурстарды, тест түрлерін – жеке тұлғаның өзін-өзі тануына қолданамын», «Мен интернет-сайттарды үнемі қолданамын, жеке тұлғаның портретін анықтауға арналған тест түрлерін», «Стандартталған тесттер», «Тұрақты негізде біз келесі интернет-сайттарды қолданамыз: <https://psyttests.org/test.html>, <https://testu.ineline/>, <https://imaton.com/> және т. б.», «Қажет болған жағдайда диагностикалық процедураларды қолдану, көбінесе ұжым ішіндегі социометриялық зерттеулер» т.б.

«SMART платформасын іс жүзінде қолдану қаншалықты нәтижелі болатынын сипаттаңыз» өтініші бойынша алынған жауаптарды шартты түрде 4 тиімділік бойынша бөліп көрсетуге болады:

- өнімділік – 72,1% («Диагностиканы жүргізу мен өңдеудің өнімділігі айтарлықтай артады»);
- дәлдік – 13,1% («Субъектінің зияткерлік әлеуетін объективті бағалау»);
- ашықтық – 11,2% («Ашық білім беру ресурстарын, жаппай онлайн курстар мен оқу платформаларын пайдалануға мүмкіндік береді, оқу процесін жеңілдетеді, электрондық портфолиолар, кітапханалар, картотекалар жасайды, білімді, технологияларды жаңарту жылдамдығын және алынған материалды қолдануды арттырады»);
- желілік байланыс – 3,6% («Білім алушылардың деректер базасын құру, жұмыс процесінде қолдану және жергілікті жерлерде атқарушы билік органдарымен өзара іс-қимыл жасау мақсатында онымен жұмыс істеу»).

2-сурет: Психодиагностиканы сандық форматқа ауыстырудан күтілетін нәтиже

Сондай-ақ, сыналұшылар SMART платформамен жұмыс, мекеме әкімшілігінің оқу және оқудан тыс қызметтерінің әртүрлі салаларында цифрлық технологияларды тиімді пайдаланатын мамандарды көтермелеу жүйесін жетілдіруге мүмкіндік беретіні; білім беру мекемесінің сайтында және қызметкерлердің жеке сайттарында мамандардың жеке парақшаларын әзірлеуге мүмкіндік туғызатыны; диагностикалық процедураларды, түзету сабақтарын дайындауды және мүгедектік санатымен жұмысты едәуір жеңілдететіні; психодиагностикалық тексерудің сапасын арттыратыны; балаларға жеке кеңес беру және түзету жұмыстарына уақыт көбірек бөлінетіні; білім алушылардың электрондық дерекқорын жинақтау және сақтау мүмкіндігі пайда болатыны туралы жауаптар берген.

«Балаларды психологиялық-педагогикалық диагностикалаудың Smart цифрлық платформасына қандай әдістерді қосқыңыз келеді?» сауалына девиантты оқушылармен жұмыс істеу әдістерін, жасөспірімдердегі мазасыздық деңгейін анықтау әдістерін, агрессия жағдайын диагностикалауды, балалардың оқу мотивациясын анықтау әдістерін, мектепте оқуға психологиялық дайындықты, балалардың өзін-өзі бағалау деңгейін, құрдастарымен қарым-қатынасты анықтау, оқушылардың интеллектуалды және жеке дамуын бақылау, жеке білім беру траекториясын таңдауға көмектесу, оқудағы қиындықтардың себептерін анықтау, үлгерім, ауытқу мінез-құлқы, бейімделу деңгейі, дарынды балалармен жұмыс істеу, мүмкіндігі шектеулі баланы түзетуге және дамытуға ықпал ететін шығармашылық әдістерді, ұжымдағы қарым-қатынас пен психологиялық климатты зерттеу әдістерін, интроспекция және өзін-өзі тану әдістерін, мүгедектік санатындағы балаларды диагностикалауға мүмкіндік беретін әдістерді, проективті әдістерді атап көрсеткен.

Білім беру мекемелерінде балаларды психологиялық-педагогикалық диагностикалау үшін «I-psychodiagnostics.kz» Smart платформасын әзірлеу жобасы аясында жүргізілген зерттеудің алғашқы кезеңінде компьютерлік диагностиканың маңызы, мазмұны, тиімділігі және үрдісті оңтайландыру сипаты талданды. Сандық платформаның құрылуы нәтижесінде, қолданысқа қолайлы заманауи психодиагностикалық құралдар кешені жасалады және білім беру ұйымдары тәрбиеленушілерінің өзекті психологиялық мәселелеріне байланысты бағдарламалық қамтамасыз ету әзірленетін болады.

ҚОРЫТЫНДЫ.

Мақалада Қазақстан Республикасы аймақтарында, мәселен Алматы, Қарағанды облыстарының білім беру ұйымдарында қолданылып жүрген сандық платформалардың тиімділіктеріне талдау жасала отырып, оған балама нұсқаны Жамбыл облысында жасау және тарату мүмкіндіктері қарастырылды. Жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде, мектеп оқушыларының оқу үлгерімдерін жақсарту үшін, психикалық процесстердің даму деңгейлерін диагностикалауға басымдық беріле отырып, I-psychodiagnostics.kz платформасын іске қосудың мазмұндық аспектілері сипатталды.

Зерттеуге қатысқан әр түрлі деңгейдегі білім беру ұйымдарының сарапшы-психологтары психодиагностиканың қазіргі ахуалы туралы ойларын ортаға салып, нақты мәселелер мен үрдісті жақсарту амалдарын сипаттады. Сауалнама нәтижелерінің негізінде тұлғалық дамуды үйлесімді реттеу, оқу жетістіктерін арттыру, білім сапасын жақсарту, оқу-тәрбие үрдісінің тиімділігін қамтамасыз ету үшін, бірыңғай ақпараттық орталық құру өзектілігі нақтыланды. Сандық алаңның қажеттігі жылдам және сапалы нәтиже алу үшін диагностикалық құралдарды қамтамасыз етумен қатар, тиімді және сәтті түзету, оңалтуды көздейтін динамикалық нәтижелерді кешенді зерттеу, сүйемелдеу және бақылау модельдерін құруға ықпал ететіні; цифрлық платформада білім беру процесінің барлық қатысушыларын (педагог, білім алушы, ата-ана) психологиялық тексеруге жағдай жасалатыны тұжырымдалды.

Жамбыл облысының мысалында алынған зерттеу нәтижесі Қазақстан Республикасының барлық аймақтарына, әсіресе ауыл мектептері мен шалғай жерлердегі білім ошақтарына тән құбылыс ретінде болжанады; өйткені психодиагностиканың қазіргі жағдайына байланысты кемшіліктердің көрсеткіші – 57,1%.

Сандық тестілеу платформаларын қолданудың оң ерекшеліктері сыналұшылардың жауаптарында тиімділіктің өнімділік (72,1%), дәлдік (13,1%), ашықтық (11,2%), байланыс (3,6%) шарттарын көрсетті. SMART әр түрлі қызмет түрлері үшін, ортаны қалыптастыратын құрылғылардың зияткерлік деңгейін арттыруды көздейді. Білім беру ұйымдарының практикасында компьютерлік психодиагностика нәтижесінде алынған мәліметтер субъективтілікке жол бермейді, маманның бағалаудағы көрсеткіштерінің біржақтылығының алдын алады. Эксперименттік базаны тиісті әдістермен толтыру түрлі зерттеу стратегияларын жүзеге асыруды жеңілдетеді. Сандық платформада ұсынылған психодиагностика әдістерінің көмегімен, әр түрлі жастағы балалардың психологиялық даму деңгейі, қабылдауы, зейіні, ойлауы, оқуға деген ынтасы, эмоционалды жағдайы, сөйлеудің дамуы және тұлғааралық қатынастарын талдауға болады, бұл тұтастай алғанда одан әрі түзету жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік береді.

Бағдарламалық жасақтаманың көмегімен, оқушыларды психодиагностикалау нәтижелері оларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың тиімді бағдарламаларын қолдануды, сондай-ақ оқу жетістіктеріне мониторинг жүргізуді қамтамасыз етеді. Бағдарламалық қамтамасыз ету есебінен, нәтижелерді өңдеу уақытын қысқарту педагог-психолог қызметінің шығармашылыққа бағдарлануына, кәсіби өсуге ынталануына мүмкіндік туғызады. Зерттеудің қолданбалылығы оқушылардың психологиялық жай-күйін диагностикалаудың және жеке ерекшеліктерін анықтаудың көп деңгейлі жүйесі дайындалатыны, тестілеудің әртүрлі әдістемелері бойынша жаппай мониторингтер жүргізілетіні және көптеген көрсеткіштер бойынша аналитикалық деректер алынатынында.

Зерттеу 2023-2025 жылдарға арналған ғылыми, ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру AP19677493 жобасы аясында Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің қаржылық қолдауымен орындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Нестик Т.А. Развитие цифровых технологий и будущее психологии // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. – М., 2017., №3, стр. 6-15.
2. Оспанбаева М.П., Көшербаева Ж.С. Адам құндылықтарына бағытталған психологиялық қызметті жаңарту стратегиялары // Абай ат. Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің хабаршысы: Психология сериясы. – Алматы, №3 (56), 2018. - 57-62 бб.
http://sp.kaznpu.kz/docs/jurnal_file/file2019040ю9122426.pdf
3. Kosinski M., Wang Y., Lakkaraju H., Leskovec J. Mining Big Data to Extract Patterns and Predict Real-Life Outcomes // Big Data in Psychology. Special issue of Psychological Methods. 2016. V. 21, № 4. P. 493–506.
4. Гнедых Д.С. Дистанционная компьютерная психодиагностика познавательной сферы учащихся: проблемы и перспективы // Психология и педагогика образования. – М., 2019., №2, стр. 141-152.
5. Сабанин П.В. Индивидуальная и групповая психодиагностика с помощью компьютерных диагностических программ // Наука. Мысль. – М., 2014., №12. стр. 40-45.
6. Мельничук А.С., Сергеев В.А. Современные компьютерные системы психологической диагностики. URL: <https://psycho.ru/library/93>
7. Донцов Д.А., Сабанин П.В. Методология и методики психологического исследования познавательных процессов детей младшего школьного возраста // Наука. Мысль. – М., 2016. № 6-2. стр. 49-70.
8. Кожина Т.С., Едалова Т.С., Писановская И.С. «Лонгитюд – ЭДК» как часть психолого-педагогического сопровождения ребенка с ОВЗ в ДОО // Молодой ученый. – М., 2016. №12.6, стр. 50-53.
9. Наследов А.Д., Мирошников С.А., Защирина О.В., Ткачева Л.О. Дифференциальная диагностика когнитивного и психомоторного развития детей четырех лет // Психологический журнал. – М., 2018. Т. 39. №6. стр. 59-75.

10. Куандыкова Б.Ж., Есимбекова А.К., Давлетова А.А., Перленбетов М.А. Система мониторинга и психологической помощи несовершеннолетним. Комплексный подход // Вестник КазНУ: серия Психология и социология. – А., 2022. Т. 80. №1. Стр. 48-64.
11. «Qabilet» қызметі. Балалардың қабілетін диагностикалау және оқушыларды кәсіптік бағдарлау автоматтандырылған компьютерлік жүйе <https://qabilet.elumiti.kz/>

References

1. Nestik T.A. The development of digital technologies and the future of psychology // Bulletin of the Moscow State Regional University. Series: Psychological sciences. – М., 2017, №3, P. 6-15.
2. Ospanbayeva M.P., Kosherbaeva Zh.S. Strategies for updating the psychological service focused on human values // Abai. Bulletin of the Kazakh National Pedagogical University: Psychology series. – Almaty, №3 (56), 2018. P. 57-62.
http://sp.kaznpu.kz/docs/jurnal_file/file2019040ю9122426.pdf
3. Kosinski M., Wang Y., Lakkaraju H., Leskovec J. Mining Big Data to Extract Patterns and Predict Real-Life Outcomes // Big Data in Psychology. Special issue of Psychological Methods. 2016. V.21, №4. P. 493-506.
4. Gnedykh D.S. Remote computer psychodiagnostics of the cognitive sphere of students: problems and prospects // Psychology and pedagogy of education. – М., 2019., №2, P. 141-152.
5. Sabanin P.V. Individual and group psychodiagnostics using computer diagnostic programs // Science. Thought. – М., 2014., №12. P. 40-45.
6. Melnichuk A.S., Sergeev V.A. Modern computer systems of psychological diagnostics. URL: <https://psycho.ru/library/93>
7. Dontsov D. A., Sabanin P. V. methodology and methods of psychological research of positive processes of children in the younger school age // Science. – М., 2016. №6-2. P. 49-70.
8. Kozhina T. S., Edalova T. S., Pisanovskaya I. S. "longitud – edk" as part of the psychological and pedagogical support of a child with an ovz in the Doo // young student. – М., 2016. №12-6, P. 50-53.
9. Nasledov A.D., Miroshnikov S. A., Zashchirinskaya O.V., Tkacheva L.O. Differential diagnosis of cognitive and psychomotor development of children four years // Psychological Journal. – М., 2018. Vol. 39, №6. P7 59-75.
10. Kuandykova B.Zh., Yesimbekova A.K., Davletova A.A., Perlenbetov M.A. The system of monitoring and psychological assistance is poorly understood. Complex training // Vestnik KazNU: series Psychology and Sociology. – А., 2022. Vol. 80. №1. P. 48-64.
11. Service "Qabilet". Automated computer system for diagnosing children's abilities and career guidance of students <https://qabilet.elumiti.kz/>